

PRVÉ ROKY SND OPĀŤ

MAŤAŠÍK, Andrej: *Vznik a prvé roky Slovenského národného divadla. Vývoj inštitúcie Slovenského národného divadla od počiatkov po nástup Oskara Nedbala. Doslov Michal Babiak. Bratislava: Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV. 117 s. ISBN 978-80-971155-4-8*

Slovenské národné divadlo skúmame predovšetkým z hľadiska umeleckej tvorby inscenácií činoherných, operných, operetných i baletných, ako aj prostredníctvom umelcov, ktorí v ňom realizovali svoje projekty. V našej teatrológii existuje tiež niekoľko vedeckých prác, ktoré sa venujú organizačným a inštitucionálnym dejinám SND. Pomerne veľká pozornosť sa zamerala predovšetkým na prvé obdobie, teda zakladanie, vznik a rozbeh prvého slovenského profesionálneho divadelného telesa v zložitej atmosfére vzniku Československej republiky na začiatku dvadsiatyh rokov minulého storočia. Záujem je pochopiteľný, pretože prvé kroky a prvé roky nadlho určili budúcnosť inštitúcie. Spomínanému obdobiu v dejinách SND sa venovali napríklad Zoltán Rampák, Rudolf Mrlian, Ladislav Čavojský, Jaroslav Blaho, autori v publikácii *Slovenské divadlo v 20. storočí* (1999), v *Pamätnici Slovenského národného divadla* (1960) publikoval dokumenty František Bokes. S najväčšou vytrvalosťou a na najväčšej ploche však na danej téme pracoval Ladislav Lajcha. Jeho štúdie, ale hlavne monumentálne vydanie stoviek archívnych dokumentov pod súborným názvom *Zápas o zmysel a podobu SND* (2000, avšak toto bolo už druhé, doplnené vydanie – prvé vyšlo v rokoch 1971 a 1975) majú zásadný význam pre poznanie nášho národného divadla.

No ani takéto množstvo publikovaných podkladov (Lajcha prešiel mnohé archívy, ich súpis uverejňuje vo svojej knihe dokumentov) nemôže zahrnúť všetko. A tak sa naskytá nielen otázka, čo v jeho zbierke je, ale aj, čo v nej nie je. Toto je jeden z dôvodov, pre ktorý treba privítať novú monografiu, ktorú pod názvom *Vznik a prvé roky Slovenského národného divadla* vydal Andrej Maťašík v roku 2015. Podujal sa v nej aj na to, aby išiel ďalej a hľadal ďalšie zdroje informácií. Študoval v doposiaľ nie

dostatočne exploatovaných archívoch v Čechách i na Slovensku (Divadelné oddelenie Národného múzea v Prahe a v Terezíne, Archív Kancelárie prezidenta Českej republiky, Slovenská národná knižnica v Martine, Inštitút umenia – Divadelný ústav v Prahe, Divadelný ústav v Bratislave). Netreba zabúdať, že SND bolo vo svojich počiatkoch vlastne českým regionálnym súborom presadeným do Bratislavy, že sa to realizovalo v rámci unitárneho štátu a v duchu koncepcie jednotného, tzv. československého národa. Akokoľvek sa táto koncepcia historicky nepotvrdila a na začiatku deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia vlastne skončila fiaskom, nič to nemení na fakte, že na jej základe vznikalo SND ako české divadlo. České archívy teda môžu ešte priniesť ďalšie podklady pre výskum.

Andrej Maťašík tým, že hľadal nové dokumenty, akoby chcel nielen rozšíriť pohľady na proces vzniku SND, ale niekedy aj zaujať polemické stanovisko k tomu, ako sa tento proces doposiaľ interpretoval. V podstate sa odkláňa od názoru, že zakladanie SND na báze východočeského Jeřábkovho súboru bolo jedinou možnou a reálnou alternatívou, a zdôrazňuje, že to mohlo byť aj inak. Dokumentuje, ako mocensky do kreovania zasahovali Masarykova prezidentská kancelária, poslanci, ministri (hlavne Vavro Šrobár), ako sa nerešpektovali názory Družstva SND, respektíve, ako aj vnútri tohto Družstva existovali rozpory a ako tam záujmy slovenskej kultúry musel najviac zastávať Moravan Alois Kolísek. Bolo by ahistorické skúmať dnes vec z pohľadu, čo by bolo, keby to bolo inak. Ale predseda Maťašík pripomenie aj existenciu Slovenského spevokolu v Martine a konkurz na slovenských hercov SND, ktorého výsledky sa presadzovali priveľmi nedôrazne a akoby takmer zámerne sa nechával vyhasnúť záujem niektorých ochotníkov o účinkovanie v profesionálnom súbore SND. Upozorňuje aj na výrazné úsilie Janka Borodáča o poslovenčenie divadla hneď v prvých mesiacoch jeho existencie, v čom ho podporovala i časť tlače, hlavne noviny Slováč neskoršieho šéfredaktora Karola Sidora. Pre dokreslenie spoločenskej situácie sú veľmi zaujímavé tiež informácie o tom, ako boli československou políciou a inštitúciami už vtedy kriminalizo-

vané kruhy, ktoré otvorene žiadali, aby bolo národné divadlo naozaj slovenské – napríklad vyšetrovaním za to, že si dovolili v hľadisku zaspievať hymnickú pieseň.

Centristickí a českoslovakistickí politici a publicisti často vyčítali Slovákom, že sa síce domáhajú vlastného javiskového umenia a vlastného jazyka na scéne, ale vraj nechodia ani na tie predstavenia, ktoré uvádzajú nemaďarské a nenemecké súbory v budove bratislavského Mestského divadla – teda na české súbory SND. Pripomeňme však, že čeština tu bola vtedy v podstate tiež cudzím jazykom a možno ne jeden divák mal problémy s jej porozumením, veď predtým neexistovali také čulé kontakty, aké sa potom ustanovili za prvej ČSR. A cudzia čeština doplnená zlou slovenčinou, narýchlo naučenou českými hercami, alebo javisková reč neškolených slovenských hercov pochádzajúcich z rôznych dialektových oblastí mohli naozaj pôsobiť až odrádzajúco od návštevy divadla.

V úvodnej časti monografie sleduje Andrej Maťašík nielen umelecký a organizačný vývin, ale všetko zasahuje do napätej situácie za pokračujúcich bojov vojakov a legionárov pri čistení Slovenska od maďarskej armády. V jadre práce zasa popisuje, akými metódami sa vtedajší štát zbavoval možnosti realizovať kultúrno-politickú úlohu budovania slovenského divadla. Vzhľadom na obmedzené dotácie totiž Družstvo napokon súhlasilo s tým, že sa SND prenajalo podnikateľovi Oskarovi Nedbalovi, ktorý jednoducho musel ísť cestou hľadania zisku. Národu prospešné aktivity sa tak dostali na druhú pozíciu. No dodajme, že osobnosť, akou bol Oskar Nedbal, našťastie preda len priniesla pozitívne umelecké výsledky, hlavne v opernom súbore SND. Pre slovenskú kultúru bolo prínosom, že sa napokon nebránil ani prijatiu Janka Borodáča do SND (1924) a dramaturga Tida J. Gašpara (1925). Andrej Maťašík v tejto súvislosti píše, že prvým dramaturgom SND bol síce dr. Ján Halla s literárnym pseudonymom Ivan Gall, ale keďže „hlbokú brázdú nevyoral“, tak sa za

historicky prvého dramaturga SND dodnes všeobecne považuje Tido J. Gašpar (s. 46).

Autor monografie uvádza fakty do súvislosti vďaka dokumentom, ktoré excerpoval nielen v spomínaných archívoch, ale mnohé nachádza aj v knižnom vydaní Ladislava Lajchu. Dopĺňa ich o citácie z polemík, ktoré prebiehali na stránkach dobovej tlače. Tu ešte vidíme priestor na ďalší výskum. Aj keď by to bola sizyfovská úloha, bolo by vhodné, keby sme mali knižne dostupný výber najzávažnejších kritik zaznamenávajúcich jednotlivé inscenácie, ako aj súbor politicko-publicistických vystúpení odrážajúcich zápas o podobu a zmysel SND. Niečo už existuje (napr. edícia kritik Mórica Mittelmanna-Dedinského *Pohlady z parteru* (1986) a kniha *Ivan Ballo a opera SND* (1995), obidve zostavil Ladislav Lajcha), avšak veľká časť je zatiaľ skrytá v archívoch.

Andrej Maťašík opäť načrel do bohatého materiálu a vrátiac sa k téme, ktorá by sa už mohla zdať vyčerpanou, ukázal, že je tu stále miesto pre dopĺňanie, prípadne i prehodnocovanie, pričom nepriamo poukázal na aktuálny rozmer problematiky. Ak by tu malo zaznieť odporúčanie, tak by vyzývalo na pokračovanie v tomto výskume a na spresňovanie faktov. Maťašíkova knižka by si totiž zaslúžila aj prílohu s citovanými dokumentmi a článkami, rozsiahlejší poznámkový aparát a určite aj index mien pre lepšiu orientáciu v nej.

Maťašíkova publikácia nie je systematickým výkladom prvého štvorročného obdobia existencie SND. Je skôr sústredeným pohľadom na niektoré kľúčové body vývinu, ako sme ich označili vyššie, dokumentujúce vonkajšie rámce či politicky nakreslené koľaje vzniku a vývinu nášho národného divadla. Odráža paradoxy, ktoré autor stručne a výstižne vyjadruje na strane 32: „A tak sa teda dejiny SND začínajú predstavením súkromnej českej spoločnosti Bedřicha Jeřábka, pod menom Slovenské národné divadlo v Mestskom divadle, ktoré si prenajalo Družstvo SND.“

Miloš Mistrík